

Довідка
про стан підготовки закладів загальної середньої, дошкільної,
позашкільної освіти до роботи у 2023/2024 н. р.
та створення у них безпечних умов для учасників освітнього процесу

I. Загальна інформація

Державною службою якості освіти України (далі – Служба) та її територіальними органами відповідно до Плану роботи на 2023 рік у вересні проводилося моніторингове дослідження (вивчення питання) щодо підготовки закладів загальної середньої, дошкільної, позашкільної освіти (далі – заклади освіти) до роботи у 2023/2024 навчальному році, створення у них безпечних умов для учасників освітнього процесу.

Дослідженням охоплено місцеві органи управління освітою (далі – місцеві органи) 82 територіальних громад (5,5% від загальної їхньої кількості), з яких 43 (52%) – сільські, 20 (24%) – селищні, 19 (23%) – міські. Під час вивчення відвідано 620 закладів освіти цих територіальних громад, у тому числі 230 закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО), 315 закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), 75 закладів позашкільної освіти (далі – ЗПО).

Крім того, під час вивчення проводилося опитування керівників та педагогічних працівників закладів освіти. За допомогою інформаційно-аналітичної системи зовнішнього оцінювання і самооцінювання освітніх та управлінських процесів у закладах освіти «EvaluEd» (далі – ІАС EvaluEd) проведено опитування у 9 580 ЗЗСО, в якому взяли участь 14 578 педагогічних працівників. Анкетування керівників та педагогічних працівників закладів дошкільної і позашкільної освіти відвіданих територіальних громад здійснювалося з використанням онлайн платформи Google Forms. Опитуванням охоплено 4531 респондент (668 керівників та 2747 педпрацівників ЗДО, 147 керівників та 969 педпрацівників ЗПО).

У Донецькій, Луганській, Херсонській областях та м. Києві вивчення проводилося з використанням дистанційних технологій збору інформації.

I. Організація освітнього процесу у закладах освіти

У територіальних громадах, де вивчалось питання, функціонує 1248 закладів освіти, що становить майже 5% від їхньої загальної кількості в Україні (за статистичними даними, розміщеними на офіційному вебсайті Інституту освітньої аналітики станом на 2022/2023 н. р.), із них 633 (51%) ЗЗСО, 559 (45%) ЗДО, 90 (7%) ЗПО. У більшості закладів освіти освітній процес відбувається очно (61%), інші працюють у змішаному режимі (17%) та дистанційно (17%) (рис.1). У порівнянні з минулим навчальним роком відсоток закладів освіти, що працюють очно, зріс на 14%. Водночас відсоток

закладів освіти, де освітній процес організовано у змішаному режимі та дистанційно, зменшився на 2% та 9% відповідно.

Разом з тим, у 55 (4%) закладів освіти відвіданих територіальних громад не розпочато освітній процес, з них переважна більшість 46 (83%) – ЗДО. Основні причини – це відсутність укриттів, а також відсутність контингенту вихованців закладів дошкільної освіти. Найбільше таких закладів освіти розташовано у Дніпропетровській (48%), Одеській (32%), Херсонській (27%), Черкаській (25%) областях (відсоток від загальної кількості ЗДО у відвіданих громадах кожної області).

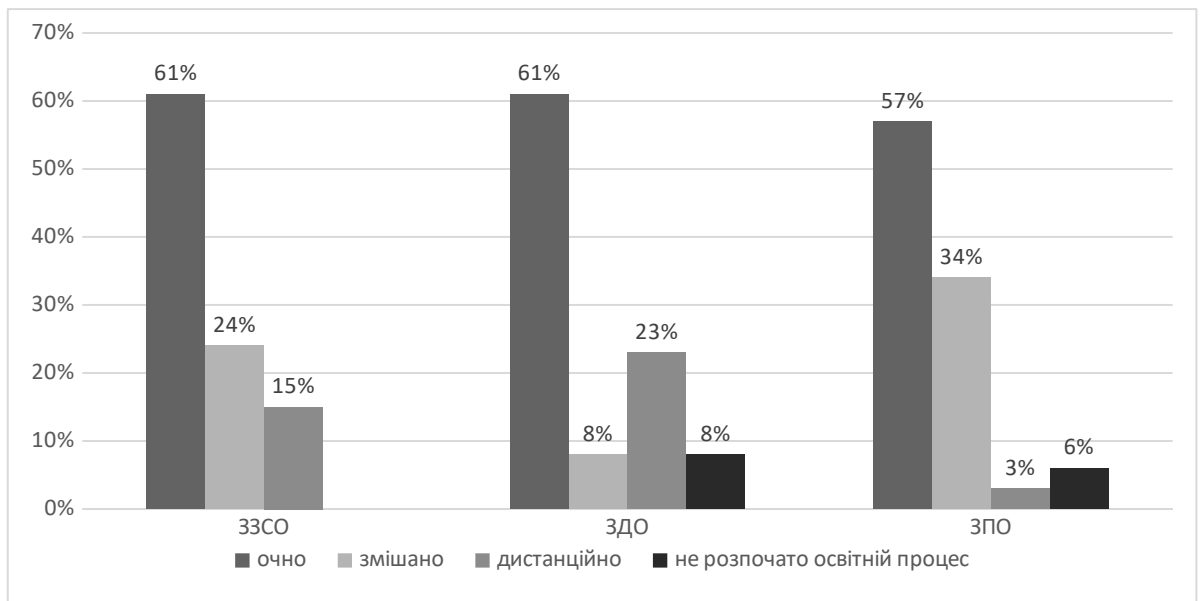

Рис. 1. Організація освітнього процесу у закладах освіти (за сферами освіти)

У порівнянні з 2022/2023 н. р. кількість ЗЗСО, в яких організовано дистанційне навчання, зменшилась на 12% (рис. 2).

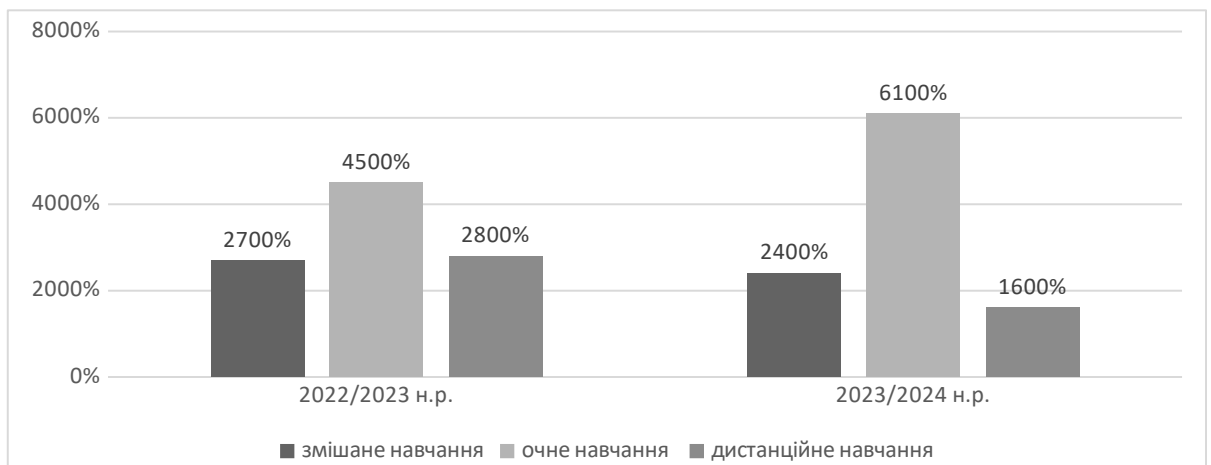

Рис. 2. Організація освітнього процесу у ЗЗСО відвіданих громад (у розрізі навчальних років)

За результатами опитування керівників шкіл в ІАС EvaluEd зафіксовано, що 52% ЗЗСО працюють очно (у 2022/2023 н. р. – 31%), 25 % – у змішаному режимі (у 2022/2023 н. р. – 35%), 23% – дистанційно (у 2022/2023 н. р. – 34%).

Найбільше закладів освіти, де організовано дистанційне навчання, функціонують у Херсонській (100%), Запорізькій (100%), Харківській (92%), Миколаївській (55%) областях.

Основними підставами, за яких освітній процес здійснюється дистанційно, респонденти зазначають: небезпечну ситуацію в регіоні (27%), відсутність укриттів (19%), неготовність укриттів (8%), пошкодження будівлі школи (7%) та інші причини, зокрема перебування учнів за кордоном, місцезнаходження закладу на тимчасово окупованій території, недостатню площу укриття (39%). Наприклад, у Миколаївській області однією з причин, яка перешкоджає розпочати очне навчання навіть за наявності облаштованого укриття, є невиконання приписів Державної служби України з надзвичайних ситуацій щодо додержання і виконання вимог законодавства у сфері пожежної безпеки. Так, рішенням Миколаївського окружного адміністративного суду від 24.10.2022 № 400/628/20 за позовом ГУ ДСНС у Миколаївській області ухвалено рішення про зупинення роботи Єланецького ліцею № 1 Єланецької селищної ради до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері пожежної, техногенної безпеки. При цьому в закладі наявне укриття, на облаштування якого виділено селищною радою 1,8 млн грн. Наразі на виконання ухвали суду засновником забезпечено розроблення проектної документації зі встановлення системи пожежної сигналізації в ліцеї. Роботи планується завершити до кінця 2023 року.

Засновники вживають заходів щодо забезпечення доступності освіти та створення безпечних умов для навчання. До прикладу, у закладах загальної середньої освіти Основ'янського району Харківської міської ради для 115 учнів організовано змішане навчання. Учні початкових класів, батьки яких дали згоду на навчання дітей офлайн, тимчасово переведені до Комунального закладу «Харківський ліцей № 34» Харківської міської ради, де організовано навчання за проектом «Метро-школа». При цьому за бажанням батьків кожна дитина може повернутися до своєї школи на онлайн навчання. До Метро-школи (станція метро «Університет») та в зворотному напрямку дітей підвозять спеціально виділеним муніципальним транспортом за кошти місцевого бюджету. Супровід в автобусі забезпечує тьютор. Вхід до Метро-школи знаходиться під охороною, на станціях метро чергують посилені наряди поліції та працівники ДСНС. При вході дітей зустрічає асистент, який супроводжує їх до класу. Навчальні кабінети Метро-школи мають площу 40 кв. м

та розраховані на 20 учнів. Після другого уроку організовано харчування дітей за кошти бюджету міста Харкова.

У закладах освіти громад, що вивчалися, навчаються 204 882 здобувачів освіти, з них 64% - учні ЗЗСО, 21% - вихованці ЗДО. У 2022/2023 н. р. загальна кількість здобувачів освіти у громадах, охоплених вивченням, зросла на 7%, що пояснюється значним рухом населення у безпечніші регіони на початку військової агресії. А в поточному навчальному році знову зменшилася до рівня 2021/2022 н. р. (на 16 670 осіб - 7,5%). Так, у 2022/2023 н. р. у відвіданих територіальних громадах Закарпатської області кількість здобувачів освіти зросла у п'ять разів, Волинської та Вінницької областей – майже у три рази. Проте у відвіданих територіальних громадах Миколаївської, Харківської і Черкаської областей кількість здобувачів освіти у порівнянні з 2021/2022 н. р. зменшилась на 2 тис. осіб.

У громадах, де проходило вивчення, з 2021/2022 н. р. відбулося незначне зростання учнівського контингенту, зокрема на 2,5 тис. осіб (з 127 890 тис. до 130 450 тис.). Натомість кількість вихованців ЗДО за цей період зменшилася на 9857 осіб (з 53 088 до 42 171 тис.). Зокрема, майже у два рази зменшилася кількість вихованців відвіданих територіальних громад Миколаївської, Одеської областей, та у півтора рази – Рівненської області. Незмінним залишається контингент дітей, які здобувають позашкільну освіту, проте складає лише 30% від загальної кількості здобувачів освіти шкільного віку.

II. Створення безпечних умов для організації освітнього процесу

У ході підготовки закладів освіти до початку 2023/2024 н. р. органами місцевого самоврядування вжито заходів щодо створення безпечних умов для учасників освітнього процесу і розбудови безпечного освітнього середовища у закладах освіти.

З'ясовано, що у 76% закладів освіти, охоплених вивченням, облаштовано укриття, що на 13% більше у порівнянні з попереднім навчальним роком. Зокрема, укриття облаштовано у 84% ЗЗСО, 64% ЗДО, 72% ЗПО. За типами укриттів у закладах освіти переважають найпростіші укриття (51%). Захисні споруди цивільного захисту, сховища, протирадіаційні укриття наявні у 20% закладів освіти, а сховища в спорудах подвійного призначення – в 14%. Використовують об'єкти фонду захисних споруд інших суб'єктів господарювання згідно з укладеними договорами 32% закладів освіти. У всіх закладах освіти Вінницької, Закарпатської, Львівської, Чернівецької, Чернігівської областей, які функціонують в охоплених вивченням громадах, облаштовано укриття (рис. 3).

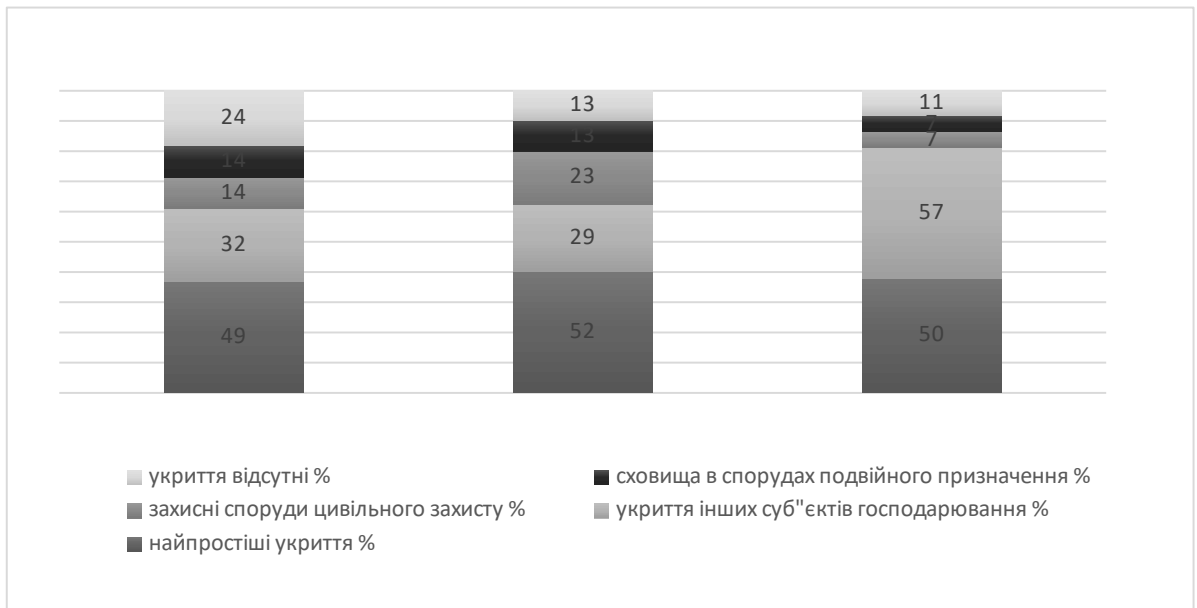

Рис. 3. Стан забезпечення укриттями закладів освіти (за сферами освіти)

У період воєнного стану в закладах освіти, де досліджувалося питання, побудовано 27 укриттів, у тому числі 18 – найпростіші укриття, 9 – споруди цивільного захисту (сховища, протирадіаційні укриття). Більшість новозбудованих укриттів у Миколаївській (7), Вінницькій, Київській (по 5), Волинській, Полтавській областях (по 3).

Водночас у 225 (18%) закладів освіти, охоплених вивченням, укриття відсутні. Найгірша ситуація з укриттями у закладах дошкільної освіти. Зокрема, укриття відсутні у 134 (24%) ЗДО, особливо у сільській місцевості, про що повідомляє майже половина керівників цих ЗДО. Також укриття відсутні у 81 (13%) ЗЗСО, 10 (11%) ЗПО. Крім того, у деяких філіях опорних закладів освіти відсутні укриття і не використовуються об'єкти фонду захисних споруд інших суб'єктів господарювання, зокрема у Миколаївській області (9 філій), Волинській (7), Рівненській, Харківській (по 3).

Найбільше закладів освіти, де відсутні укриття, у Миколаївській (9 ЗЗСО, 19 ЗДО, 1 ЗПО), Харківській (26 ЗЗСО, 33 ЗДО, 2 ЗПО), Херсонській (11 ЗЗСО, 20 ЗДО, 2 ЗПО), Дніпропетровській (4 ЗЗСО, 16 ЗДО), Черкаській (6 ЗЗСО, 13 ЗДО, 1 ЗПО), Полтавській (1 ЗЗСО, 11 ЗДО), Волинській (6 ЗЗСО, 7 ЗДО), Житомирській (6 ЗЗСО, 7 ЗДО, 1 ЗПО), Одеській (5 ЗЗСО, 4 ЗДО, 1 ЗПО) областях. Також у 52 (5%) закладів освіти укриття потребують ремонту та/або не готові до експлуатації (рис. 4).

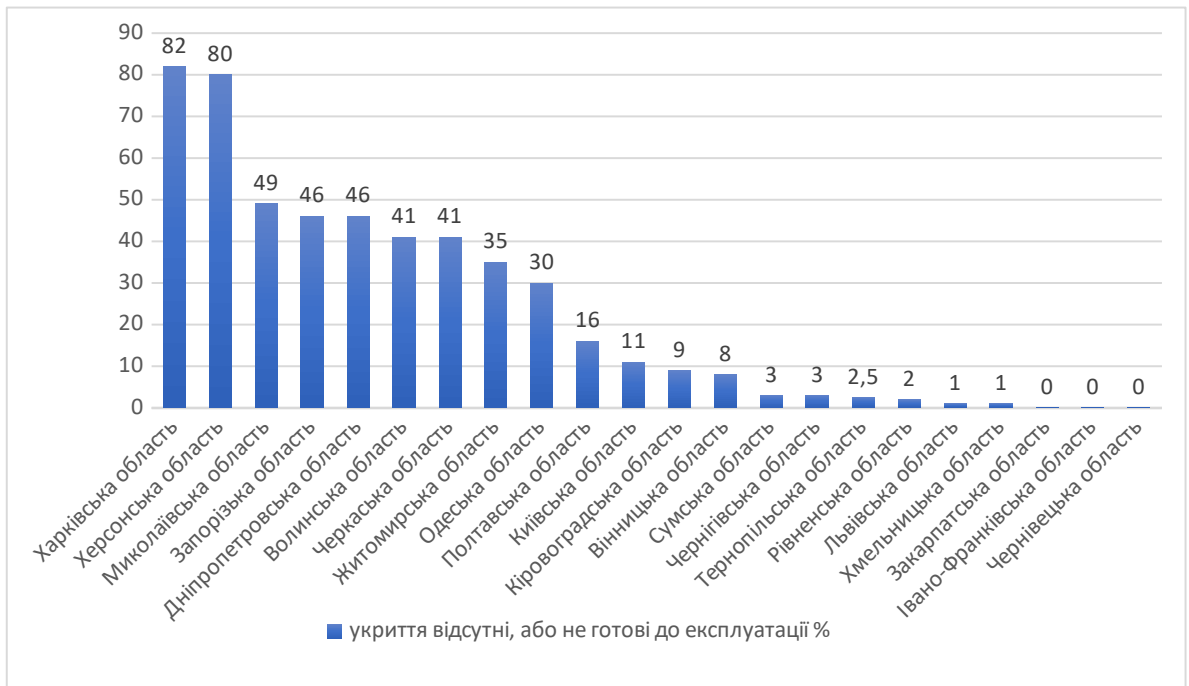

Рис. 4 Стан забезпечення укриттями закладів освіти відвіданих громад (у розрізі областей)

Мають місце випадки, коли місцевими органами приймаються рішення, що обмежують доступ здобувачів до дошкільної освіти та порушують права дітей на здобуття дошкільної освіти. До прикладу, Олицькою селищною радою Волинської області та Дачненською сільською радою Одеської області не здійснено заходи щодо облаштування укриттів і відновлення освітнього процесу в 1 ЗДО та 2 ЗДО відповідно. У зв'язку з цим педагогічні працівники перебувають на простой, а діти не охоплені дошкільною освітою, що суперечить вимогам частини другої статті 3 Закону України «Про дошкільну освіту».

У більшості відвіданих закладів освіти (85%) наявні акти оцінки стану готовності захисних споруд. Разом з тим у 28% ЗПО, 7% ЗДО, 18% ЗЗСО такі акти відсутні. Також мають місце випадки, коли за відсутності укриття організовано очне навчання учнів, що є порушенням вимог частини четвертої статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту», доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529/0/1-22 (наприклад, Боринський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів – заклад дошкільної освіти та Боринська дитяча музична школа Боринської селищної ради Самбірського району Львівської області).

За результатами опитування керівників закладів освіти з'ясовано, що у період дії правового режиму воєнного стану в 18% закладів дообладнано додаткові місця в укриттях (у порівнянні з попереднім навчальним роком), що забезпечує доступність до освіти більшій кількості здобувачів. Наприклад, завдяки співпраці Арбузинської селищної ради Миколаївської області з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) за фінансової підтримки Європейського

Союзу облаштовано укриття в ЗДО «Пролісок», місткістю на 1000 осіб, яким користуються здобувачі освіти трьох закладів (1 ЗДО, 2 ЗЗСО).

Водночас під час вивчення встановлено, що розрахункова місткість укриттів відвіданих закладів освіти не відповідає кількості здобувачів освіти, зокрема у 30% ЗЗСО, 25% ЗДО, 16% ЗПО. Це також засвідчило опитування педагогічних працівників і керівників закладів освіти, які зазначили, що розрахункова місткість третини укриттів не відповідає кількості здобувачів освіти (при очній формі навчання).

Основною проблемою для створення безпечних умов для учасників освітнього процесу керівники органів місцевого самоврядування вважають відсутність субвенцій з Державного бюджету на ці потреби. У порівнянні з попереднім роком видатки на ремонт та побудову укриттів закладів освіти у відвіданих громадах зросли майже в три рази, при цьому 72% складають кошти місцевих бюджетів. Найбільше коштів із місцевих бюджетів виділено у Житомирській, Миколаївській, Одеській, Черкаській, Харківській, Полтавській областях. До прикладу, в Одеській області найвища забезпеченість закладів освіти власними укриттями у Вилківській міській громаді (79%), у тому числі в закладах освіти міста Вилкове, незважаючи на його географічне розташування в українській дельті Дунаю, наявність вулиць-каналів та відсутність можливості облаштування підвальних приміщень. У Білоцерківській сільській громаді Миргородського району Полтавської області засновником закуплено та облаштовано два модульних укриття місткістю на 100 осіб у Білоцерківському та на 160 осіб у Красногорівському ліцях Білоцерківської сільської ради. В укриттях закладів освіти Великосорочинської сільської громади Миргородського району Полтавської області встановлено компресори для примусової вентиляції всіх підвальних приміщень.

У ході дослідження питання щодо створення безпечного та комфортного освітнього середовища з'ясовано, що у переважній більшості відвіданих закладів освіти (80%) визначений напрям руху до укриття та позначений покажчиками, наявні місця для сидіння (лежання), облаштовано вбиральні, створено запаси медикаментів та води, у ЗДО ігрові та розвивальні осередки.

Проте система оповіщення не працює приблизно у кожному четвертому з відвіданих закладів освіти, а доступність системи оповіщення для дітей з порушенням слуху і зору, маломобільних груп населення забезпечено лише у 2% закладів освіти.

Для забезпечення вільного користування спорудами цивільного захисту/укриттями особами з інвалідністю входи обладнано пандусом або додатково дерев'яними або металевими трапами у 27% шкіл і в кожному

п'ятому закладі дошкільної освіти. У 75% закладів освіти визначено відповідальних осіб, які організують евакуацію дітей та персоналу, супроводжують їх під час переміщення до укриття. Також під час опитування респонденти зазначили, що у 82% ЗДО закріплені представники персоналу, які допомагають вихователям зібрати вихованців та перемістити їх до укриття, проте лише у половині ЗДО визначено відповідальних осіб, які після евакуації перевіряють заклад на наявність присутніх учасників освітнього процесу за межами захисної споруди та розроблений план дій на випадок, якщо дитина загубилася під час переміщення до укриття.

Засновниками та керівниками закладів освіти вживалися заходи щодо підвищення рівня безпеки закладів освіти відповідно до Концепції безпеки закладів освіти, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р. Зокрема, у ході вивчення з'ясовано, що укриття облаштовані належним чином (з урахуванням вимог законодавства з питань пожежної безпеки, вимог щодо необхідної кількості евакуаційних виходів, наявності водопостачання, водовідведення, вентиляції, обігріву, освітлення) наявні у 75% закладів освіти. Найбільша кількість таких ЗЗСО у Вінницькій (23), Житомирській (12), Закарпатській (12), Кіровоградській (11), Сумській (9), Рівненській (8) областях. Проте кожне четверте укриття у відвіданих закладах освіти потребує приведення у відповідність до вимог пожежної безпеки. Так, здебільшого укриття не облаштовано належним чином у ЗЗСО Харківської, Запорізької та Донецької областей (рис. 5).

Водночас в укриттях лише половини відвіданих закладів загальної середньої та позашкільної освіти забезпечені мінімальні вимоги для належної організації освітнього процесу. Натомість під час опитування лише 11% керівників закладів позашкільної освіти та 19 % педагогічних працівників стверджують, що в укриттях створено мінімальні умови для навчання. Доступ до інтернету в укриттях відвіданих закладів освіти наявний у 58% ЗЗСО, 50% ЗПО та 45% ЗДО. Наприклад, у Бітлянському ЗЗСО Боринської селищної ради Самбірського району Львівської області немає можливості навчати дітей під час повітряної тривоги, оскільки як укриття використовується цокольне приміщення церкви (згідно з договором оренди захисних споруд цивільного захисту), коридор першого поверху однієї з трьох будівель за правилом двох стін та недобудована котельня (актів обстеження немає).

Комплекс тривожної сигналізації з підключенням до пунктів централізованого спостереження та реагування встановлено лише в 53% відвіданих ЗЗСО, 45% ЗДО, 25% ЗПО. У половині відвіданих закладів дошкільної, загальної середньої освіти та 40% ЗПО налагоджено пропускний режим (стаціонарні системи контролю доступу, металодетектори). Низький

відсоток забезпечення відвіданих закладів освіти системами зовнішнього та/або внутрішнього відеоспостереження (38% ЗЗСО, 19% ЗДО, 16% ЗПО).

Зкладами освіти вживаються заходи щодо попередження та протидії негативним безпековим явищам в освітньому середовищі, формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу. Так, у переважній більшості відвіданих закладів освіти (85%) впроваджено алгоритми дій у разі виникнення небезпечних ситуацій, виявлення вибухонебезпечних та інших підозрілих предметів. Системне навчання учасників освітнього процесу діям в умовах надзвичайних ситуацій, запровадження в освітній процес навчань, спрямованих на формування у здобувачів освіти правової поведінки, запобігання конфліктам та правопорушенням, здобуття навичок щодо безпечної поведінки в Інтернеті, запровадження обов'язкового проходження підвищення кваліфікації, рівня обізнаності та підготовки педагогічних працівників з безпекових питань, питань базових психологічних втручань, основ психологічної самопомоги і прав, свобод та обов'язків громадянина найкраще організовано у закладах загальної середньої освіти (80%), у закладах позашкільної освіти (58%).

Разом з тим менш ніж у половини відвіданих ЗЗСО забезпечено посилення поліцейської присутності з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них; систему раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти або іншої небезпеки запроваджено у 50% ЗЗСО та лише у 30% ЗПО.

Потребує уваги питання щодо організації системної роботи із забезпечення проходження усіма педагогічними працівниками такого навчання, оскільки у 35% відвіданих ЗДО, ЗЗСО та майже половини ЗПО таке навчання пройшли не всі педагогічні працівники (найбільше у ЗЗСО Рівненської, Одеської, Тернопільської, Волинської, Чернівецької, Закарпатської, Житомирської областей).

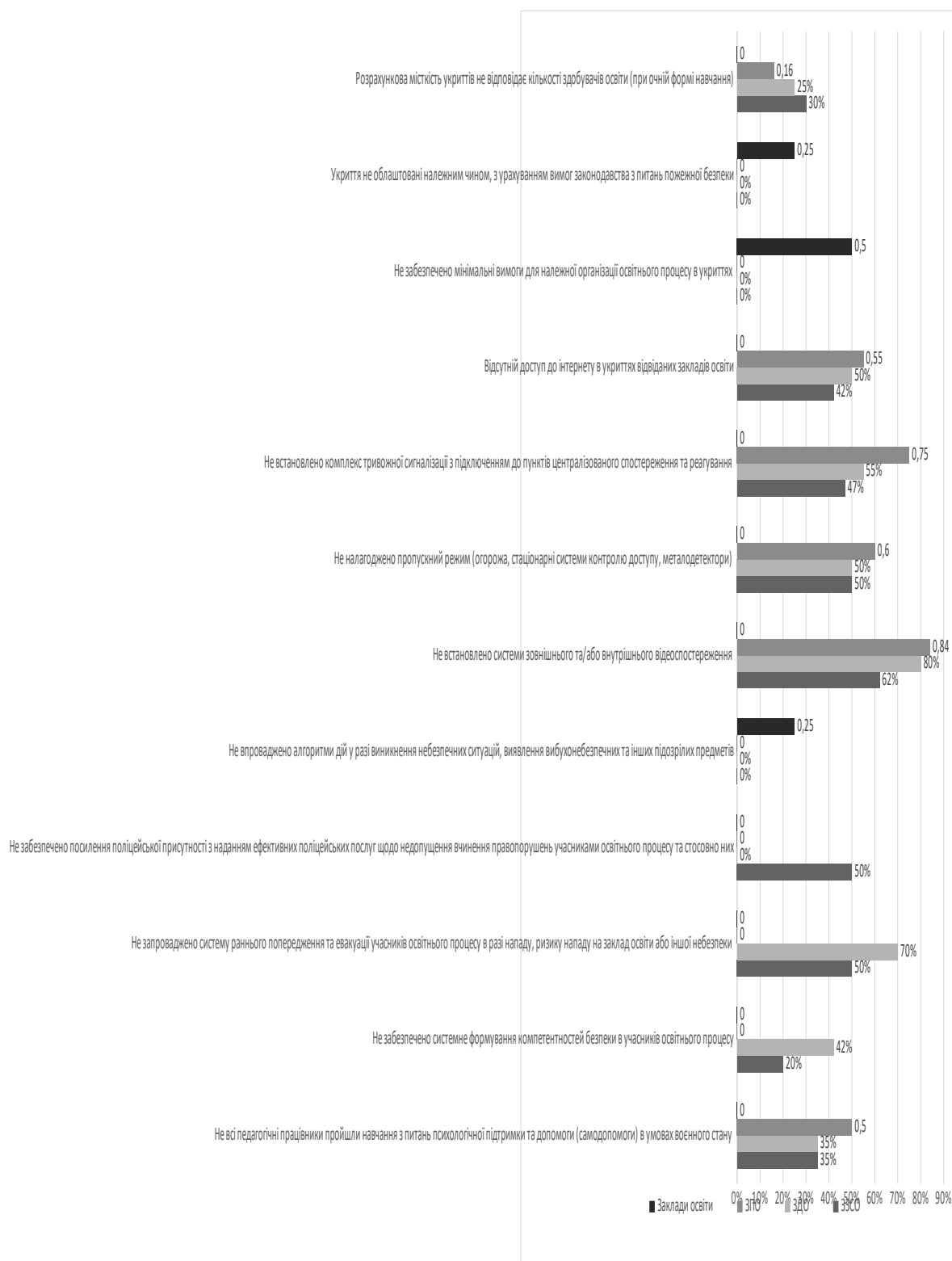

Рис. 5 Стан виконання Концепції безпеки закладів освіти

Наразі залишається невирішеним питання забезпечення закладів освіти практичними психологами. З'ясовано, що відвідані заклади загальної середньої освіти у цілому забезпечені практичними психологами на 80%. Разом з тим, практичні психологи наявні лише у 33% ЗДО, з них 5% працюють за сумісництвом. Залишаються вакантними посади практичних психологів

у 27% ЗДО та 17% ЗЗСО. Така ситуація характерна в основному для дитячих садків, що здебільшого розташовані у сільській місцевості.

Найгірше забезпечені практичними психологами заклади позашкільної освіти. У більшості ЗПО посада практичного психолога взагалі не передбачена штатним розписом, про що повідомили 74% опитаних керівників закладів позашкільної освіти, що не відповідає Типовим штатним нормативам позашкільних навчальних закладів, затвердженим наказом МОН від 31.10.2012 № 1230.

У цілому відвідані заклади дошкільної та загальної середньої освіти забезпечені медичними працівниками. У більшості закладів освіти медичні працівники працюють за основним місцем роботи, у 10% – за сумісництвом. Ще 9% ЗЗСО та 3% ЗДО уклали угоди з медичними установами. Проте у 17% ЗЗСО та 12% ЗДО посади медичних працівників на час здійснення вивчення залишаються вакантними. Інша ситуація у закладах позашкільної освіти, де у більшості посади медичних працівників відсутні.

Також мають місце випадки, коли у супереч Типовим штатним нормативам закладів загальної середньої освіти, затверджених наказом МОН від 06.12.2010 № 1205, штатним розписом закладу освіти ставок практичного психолога та медичного працівника не передбачено (Ясинуватська гімназія Пантаївської селищної ради Олександрівського району Кіровоградської області).

З метою забезпечення територіальної доступності до закладу освіти органами місцевого самоврядування організовано підвезення здобувачів освіти та педагогічних працівників до місця навчання та в зворотному напрямі. У громадах, охоплених вивченням, підвезенням забезпечено майже 90% здобувачів освіти та 80% педагогічних працівників від потреби. Під час відвідування закладів освіти з'ясовано, що забезпечені підвезенням у повному обсязі учні 45% ЗЗСО, забезпечені частково – 10 ЗЗСО (3%), не забезпечені – 17 ЗЗСО (5%), зокрема у Тернопільській (4 ЗЗСО), Одеській (3 ЗЗСО), Волинській, Чернівецькій (по 2 ЗЗСО), Сумській, Рівненській, Львівській та Закарпатській областях (по 1 ЗЗСО). Відсутня потреба у підвезенні у 45% ЗЗСО (рис. 6).

Завдяки зусиллям засновника у відвіданих громадах Житомирської, Кіровоградської, Харківської, Хмельницької, Чернігівської областей підвезенням забезпечено усіх учнів та вихованців ЗДО. Проте найгірше забезпечено підвезенням здобувачів освіти у відвіданих громадах Волинської (63% від потреби), Закарпатської (64%), Івано-Франківської (69%), Тернопільської (72%), Одеської (73%) областей. У громадах, де освітній процес

відбувається дистанційно, підвезення здобувачів освіти не здійснюється у зв'язку з відсутністю потреби (Запорізька, Харківська, Херсонська області).

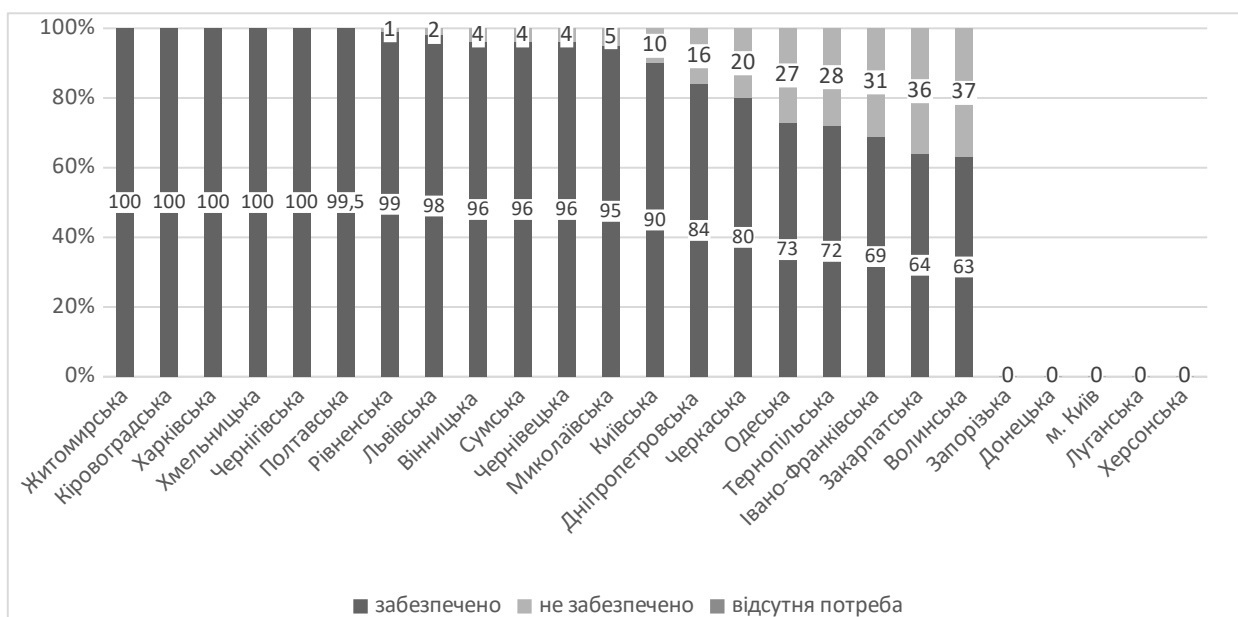

Рис. 6 Стан забезпечення підвезенням здобувачів освіти у розрізі областей (у відсотках)

Органами місцевого самоврядування окремих громад не в повному обсязі організовано підвезення до місця роботи та у зворотному напрямі для педагогічних працівників. Зокрема, найгірша ситуація у відвіданих громадах Тернопільської області, де підвезенням забезпечено менше половини педпрацівників (43%) та Волинської області – 16% (із 128 підвозиться 20 осіб). А у відвіданих громадах Закарпатської області підвезення педагогічних працівників взагалі не здійснюється (потребує 42 особи).

На час проведення вивчення фактична кількість шкільних автобусів у відвіданих громадах становить 346 проти 307 у минулому навчальному році. Проте для організації підвезення усіх здобувачів освіти, які його потребують, у охоплених вивченням громадах залишається потреба у 114 автобусах проти 82 у 2021/2022 н. р.

III. Підготовка закладів освіти до нового навчального року

У порівнянні з 2021/2022 н. р. мережа закладів освіти територіальних громад, де відбувалося вивчення, зазнала змін у зв'язку з оптимізацією (ліквідація, реорганізація, утворення). Загальна кількість закладів освіти зменшилася на 72 (5,5%). За сферами освіти кількість ЗДО зменшилась на 37 (6%), ЗЗСО – на 34 (5%). Натомість на один заклад збільшилася кількість ЗПО. За три останні роки у територіальних громадах, охоплених вивченням,

ліквідовано 29 закладів освіти, з яких більше половини 16 (55%) ЗДО, 12 (41%) ЗЗСО, один ЗПО. Найбільше закладів освіти ліквідовано у Вінницькій (9), Миколаївській (6), Чернігівській (5) областях. Основними причинами оптимізації мережі у бік її зменшення засновники вказують наступні: необхідність покращення якості надання освітніх послуг; зменшення освітньої субвенції на фінансування заробітної плати педагогічних працівників; надмірне використання коштів місцевого бюджету на утримання закладів освіти, що суттєво обмежує видатки на розвиток громад; у сільських територіальних громадах фактична наповнюваність закладів освіти значно нижча від їхньої проектної потужності.

Водночас за вказаний період у територіальних громадах утворено вісім закладів освіти, з яких шість – ЗПО (Вінницька, Київська, Львівська, Одеська, Рівненська, Сумська області), два – ЗДО (Івано-Франківська, Київська області). Так, у 2023 році у Дачненській сільській громаді Одеського району Одеської області створено Комунальний заклад «Мистецька школа Дачненської сільської ради», де освітній процес заплановано розпочати після оцінки готовності до роботи. У Київській області на базі Стівп'язької гімназії Дівичківської сільської ради утворено структурний підрозділ «Позашкільний підрозділ Стівп'язької гімназії Дівичківської сільської ради».

Для органів місцевого самоврядування залишається проблемним питання забезпечення права дітей на здобуття позашкільної освіти. Із загальної кількості відвіданих територіальних громад (82) заклади позашкільної освіти відсутні у 43 (52%). Наприклад, у Райгородській та Білокоровицькій сільських громадах Житомирської області ЗПО відсутні. У зв'язку з цим діти відвідують гуртки сусідньої Бердичівської міської територіальної громади за кошти батьків. На початку 2023/2024 н.р. Новогуївинською селищною радою Житомирської області прийнято рішення про реорганізацію Центру позашкільля Новогуївинської селищної ради шляхом приєднання до комунального закладу «Міжшкільний ресурсний центр Новогуївинської селищної ради Житомирського району Житомирської області» як структурного підрозділу. Наразі заклад не має власного приміщення і зареєстрований за місцем знаходження Новогуївинського ліцею. Гуртки працюють на базі закладів загальної середньої освіти Новогуївинської селищної ради.

Залишається низьким відсоток охоплення дітей позашкільною освітою у ЗПО відвіданих територіальних громад Волинської області (12%). Зокрема, у зв'язку із відсутністю закладів позашкільної освіти у Доросинівській сільській та Головненській селищній громадах Волинської області організовано роботу різнопрофільних гуртків із залученням педагогів ЗПО сусідніх громад (Головненська селищна, Прилісненська, Доросинівська сільська ради).

Крім того, педагоги КУ «Школа мистецтв» Прилісненської сільської ради, Шацького Будинку дитячої та юнацької творчості Шацької селищної ради проводять заняття гуртків на базах закладів загальної середньої освіти сіл громади.

У громадах, охоплених вивченням, 101 заклад освіти зазнав руйнувань/пошкоджень внаслідок бойових дій, із них 54 (54%) ЗЗСО, 44% ЗДО, 4% ЗПО. Найбільше вказаних закладів освіти у Херсонській (31), Миколаївській (28), Харківській (18), Житомирській (16), Запорізькій (5) областях. Більшість закладів освіти 82 (80%) зазнали руйнувань/пошкоджень у минулому навчальному році.

Із загальної кількості зруйнованих/пошкоджених закладів освіти 11 не підлягають відновленню (7 ЗЗСО та 4 ЗДО). Майже всі вони функціонували в Херсонській та Миколаївській областях. На час вивчення відновлено лише 14 закладів освіти, 10 з яких у Житомирській області.

У поточному навчальному році збільшилася кількість закладів, де проводяться ремонтні роботи з відновлення (з 8 до 29), із яких 19 (65%) ЗЗСО. У громадах, охоплених вивченням, засновниками забезпечується фінансування цих видатків. Причому, порівняно з минулим навчальним роком обсяги коштів на проведення цих робіт збільшилися. Наприклад, Новогуївинською селищною радою Житомирської області для цього виділено 2056 тис. грн, Путильською міською радою Сумської області – 1674 тис. грн, Вільхівською сільською радою Харківської області – 12 456 тис. грн, Шевченківською сільською радою Миколаївської області – 7547 тис. грн у минулому та 27 217 тис. грн (у тому числі 9 млн грн з інших не заборонених законодавством джерел) у поточному навчальному роках. Так, у Миколаївській області найбільше постраждала інфраструктура Шевченківської сільської ради Миколаївського району, на території якої протягом 9 місяців велися активні бойові дії, а частина – перебувала в окупації. Усі 24 заклади освіти громади зазнали руйнувань/пошкоджень. Шевченківським сільським головою затверджено план відновлення закладів освіти на період до 2027 року, до реалізації якого залучено міжнародних партнерів (Об'єднані Арабські Емірати, Офіс ефективного регулювання BRDO, Офіс підтримки відновлення/Recovery Support Office та інші). Громада бере активну участь у програмах і проєктах (ПРООН, United24). У 2023 році тривають поточні ремонти 11 закладів освіти; замовлено послуги з технічного обстеження будівель 4 закладів освіти щодо можливості подальшої безпечної експлуатації; виготовлено проєктно-кошторисну документацію для проведення капітальних ремонтів у трьох закладах освіти.

Видатки з Державного бюджету на відновлення склали 92824 тис. грн. Переважна більшість цих коштів було спрямовано на відновлення закладів освіти Високопільської селищної громади Бериславського району Херсонської області (85 млн грн). Будівлі та прилеглу територію всіх закладів освіти розміновано, надано акти розмінування. За ініціативи Президента України у громаді за програмою «Пліч-о-пліч» проводиться відновлення будівлі Іванівської філії комунального закладу «Архангельський опорний заклад загальної середньої освіти». Також кошти Державного бюджету в розмірі 7824 тис. грн використано на відновлення закладів освіти Основ'янського району Харківської міської ради.

Разом з тим відновлювальні роботи не розпочато у більш ніж половині зруйнованих/пошкоджених закладів освіти відвіданих територіальних громад (56), переважна більшість з яких розташована у Херсонській (25) і Харківській (19) областях.

Відповідно до листа МОН від 17.05.2023 № 1/6990-23 засновниками вживалися відповідні заходи щодо підготовки закладів освіти до початку нового навчального року та створення безпечних умов для учасників освітнього процесу. Зокрема, видано розпорядчі документи, затверджено плани проведення ремонтних робіт, створено комісії щодо прийому готовності закладів освіти до роботи у новому навчальному році та осінньо-зимовий період.

Проте на початок нового навчального року в 159 (13%) закладів освіти відсутні акти прийому готовності до роботи в новому навчальному році та осінньо-зимовий період, з них більше половини 89 (56%) ЗДО, 56 (35%) ЗЗСО та 17 (23%) ЗПО. Найбільше таких закладів освіти у Харківській (76), Херсонській (26), Волинській (14) областях. Основними причинами відсутності актів є те, що освітній процес здійснюється дистанційно через відсутність укриттів, у зв'язку із завершенням робіт щодо їх облаштування та через значні пошкодження приміщень закладів освіти. Наприклад, у Маловисківській міській громаді Кіровоградської області акти прийому готовності не підписані в одному ЗЗСО і в одному ЗПО у зв'язку з розміщенням в їх приміщеннях внутрішньо переміщених осіб. Освітній процес організовано в інших закладах освіти громади комунальної форми власності.

Крім того, підготовку до нового навчального року не розпочато у 37 (3%) закладах освіти, з яких 22 (59%) ЗДО та 15 (40%) ЗЗСО, зокрема у Херсонській (17, з яких 14 ЗДО), Київській (9), Харківській (3), Кіровоградській (2), Дніпропетровській, Одеській (по 2 ЗДО), Рівненській, Тернопільській (по 1 закладу освіти) областях.

У відвіданих закладах освіти наявні необхідні організаційно-розпорядчі документи щодо підготовки до роботи в новому навчальному році. Разом з тим

накази про підготовку до нового навчального року відсутні у 25% відвіданих ЗПО, 12% ЗДО, 10% ЗЗСО; плани заходів щодо підготовки приміщень закладу освіти до нового навчального року та опалювального сезону – у 43% ЗПО, 20% ЗДО, 18% ЗЗСО; накази щодо режиму роботи закладу – у 13% ЗДО, 11% ЗПО та 8% ЗЗСО. Найбільше таких закладів освіти у Тернопільській, Волинській, Вінницькій, Львівській областях. Лише 32% закладів освіти внесли зміни до режиму роботи з урахуванням змінності навчання.

У більшості відвіданих закладів освіти заплановані заходи виконано в повному обсязі або переважно виконано (81%). Проте у 12% – виконано частково, 27 (4%) – не виконано.

Фінансування заходів із підготовки закладів освіти до нового навчального року та роботи в осінньо-зимовий період здійснювалося переважно за рахунок коштів місцевих бюджетів (90%). Майже половина ЗЗСО і третина відвіданих ЗДО, ЗПО залучали кошти батьківські, спонсорської допомоги або меценатів (38%), 4% закладів освіти – кошти Державного бюджету. Серед загального обсягу коштів спонсорської допомоги 12% відвіданих закладів освіти залучали батьківські кошти (здебільшого відвідані заклади освіти Чернівецької, Тернопільської, Закарпатської, Вінницької, Хмельницької, Чернігівської областей).

Обсяг коштів, спрямований місцевими бюджетами на підготовку закладів освіти до початку нового навчального року (проведення ремонтних робіт, необхідні закупівлі та інше) у 2022/2023 н. р. був втричі більший у порівнянні з 2021/2022 та 2023/2024 навчальними роками. Найменші суми коштів у поточному навчальному році виділені у Закарпатській (4839 тис. грн), Івано-Франківській (4424 тис. грн), Чернігівській (3749 тис. грн), Рівненській (3122 тис. грн), Тернопільській (3053 тис. грн), Кіровоградській (2903 тис. грн), Херсонській (422 тис. грн) областях.

Проведені заходи дали можливість засновникам створити безпечні умови для навчання учнів. Наприклад, у Юрковецькому ліцеї Яришівської сільської ради Могилів-Подільського району Вінницької області побудовано нове сховище. У Хоньковецькому ліцеї Яришівської сільської ради проведено капітальний ремонт кабінету безпеки, отримано 2 інтерактивні дошки, побудовано два модульні укриття. У Світязькому та Шацькому ліцеях Шацької селищної ради Волинської області здійснено роботи з облаштування новозбудованих укриттів. Олицькою селищною радою Волинської області профінансовано капітальний ремонт укриття, ремонт опалювальної системи із заміною водяного насоса, вирівнювання частини пришкільного підвір'я та укладку твердого покриття біля центрального входу Покацівського ліцею; облаштовано укриття, виділено 1 млн грн на капітальний ремонт даху

Олицького ліцею. На проведення капітального ремонту опорних закладів: Доросинівського ліцею Доросинівської сільської ради, Тоболівського ліцею Прилісненської сільської ради Луцького району Волинської області залучено кошти ЮНІСЕФ. У Дніпропетровській області в усіх відвіданих закладах освіти засновниками проведено ремонтні роботи в укриттях.

Враховуючи вищевикладене, можливо зробити висновок, що в цілому органами місцевого самоврядування відвіданих територіальних громад вживалися системні заходи щодо підготовки закладів освіти до роботи у 2023/2024 навчальному році та створення безпечних умов для організації освітнього процесу. Видано відповідні організаційно-розпорядчі документи, розроблено плани необхідних робіт, виділено кошти на їх проведення. У поточному навчальному році збільшилася кількість закладів, де проводяться ремонтні роботи з відновлення зруйнованих/пошкоджених внаслідок військової агресії закладів освіти.

Діяльність засновників щодо побудови та облаштування укриттів і захисних споруд забезпечила можливість організації очного навчання для більшої кількості закладів та здобувачів освіти у порівнянні з минулим навчальним роком.

Разом з тим, у ході вивчення виявлено проблеми, що потребують вирішення.

Зокрема, у більш ніж половині зруйнованих/пошкоджених закладах освіти відвіданих територіальних громад відновлювальні роботи не розпочато.

Не забезпечено укриттями 18% закладів освіти, а в 5% закладів освіти укриття потребують ремонту та/або не готові до експлуатації, що не дозволяє розпочати освітній процес очно та обмежує гарантоване право здобувачів освіти на безпечну і доступну освіту. Крім того, у відвіданих територіальних громадах не розпочали освітній процес 4% закладів освіти.

Розрахункова місткість третини укриттів відвіданих закладів освіти не відповідає кількості здобувачів освіти (при очному навчанні). За типами захисних споруд як і у минулому навчальному році переважають найпростіші укриття.

Спостерігається тенденція до обмеження доступності дошкільної освіти. Зокрема, заклади дошкільної освіти переважають серед тих, що не забезпечені укриттями або не розпочали освітній процес. Із загальної кількості ліквідованих у громадах закладів освіти більше половини складають ЗДО. Крім того, у ході вивчення з'ясовано, що контингент вихованців ЗДО скорочується.

Як і раніше, проблемним для органів місцевого самоврядування залишається питання щодо забезпечення права дітей на здобуття позашкільної освіти, особливо у сільській місцевості.

В окремих громадах підвезенням до закладів освіти та в зворотному напрямі забезпечені не всі здобувачі освіти, які його потребують, що не відповідає вимогам статті 8 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Засновниками та керівниками закладів освіти не вжито вичерпних заходів щодо підвищення рівня безпеки закладів освіти, передбачених Концепцією безпеки закладів освіти, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р., зокрема:

- кожне четверте укриття потребує приведення у відповідність до вимог пожежної безпеки;
- мінімальні вимоги для належної організації освітнього процесу забезпечено в укриттях лише половини відвіданих ЗЗСО та ЗПО;
- не встановлено комплекс тривожної сигналізації з підключенням до пунктів централізованого спостереження та реагування, не налагоджено пропускний режим (стаціонарні системи контролю доступу, металодетектори) майже у половини ЗЗСО і ЗДО та більшості ЗПО; відсутні системи зовнішнього та/або внутрішнього відеоспостереження у більшості відвіданих закладів освіти;
- не забезпечено посилення поліцейської присутності з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них у більшості ЗЗСО;
- не запроваджено систему раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти або іншої небезпеки у половини ЗЗСО та більшості ЗПО;
- не всі педагогічні працівники пройшли навчання з питань психологічної підтримки та допомоги (самодопомоги) в умовах воєнного стану.

У більшості відвіданих закладів дошкільної освіти (здебільшого у сільській місцевості) та майже усіх закладах позашкільної освіти відсутні посади практичних психологів, що не дозволяє в умовах воєнного стану надавати кваліфіковану психологічну допомогу та підтримку усім учасникам освітнього процесу, які цього потребують.

З огляду на викладене рекомендуємо:

Засновникам закладів освіти:

1. Розглянути можливість будівництва, добудови, реконструкції, капітальних ремонтів захисних споруд у закладах освіти або використання

захисних споруд інших суб'єктів господарювання з метою зменшення кількості здобувачів освіти, які навчаються дистанційно та у змішаному режимі.

2. Вжити заходів щодо відновлення роботи закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану, облаштування в них укриттів та забезпечення доступності дошкільної освіти.

3. Забезпечити право дітей на здобуття позашкільної освіти, зокрема через розвиток мережі закладів позашкільної освіти, особливо в сільській місцевості.

4. Забезпечити введення посад практичних психологів відповідно до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

5. Розробити заходи щодо створення належних і безпечних умов для здобуття освіти, організації безпечного освітнього середовища відповідно до Концепції безпеки закладів освіти, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р, і забезпечити їх виконання.

6. З метою належної організації безпечного підвезення учасників освітнього процесу, створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти вирішити питання щодо забезпечення закладів освіти шкільними автобусами відповідно до потреб.

Керівникам закладів освіти:

1. Вжити заходів щодо підвищення рівня безпеки закладів освіти відповідно до Концепції безпеки закладів освіти, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р.
2. Систематично сприяти підвищенню рівня кваліфікації, обізнаності та підготовки педагогічних працівників з безпекових питань та питань базової психологічної допомоги.
3. Забезпечити проходження педагогічними працівниками навчання з питань психологічної підтримки та допомоги (самодопомоги) в умовах воєнного стану.
4. Вжити заходів щодо заповнення вакантних посад практичних психологів кваліфікованими кадрами.
5. Порухити клопотання перед засновниками закладів освіти щодо виділення коштів для дооблаштування/ремонту укриттів.